

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright
31. 05. 2012.

Emma Goldman

Psihologija političkog nasilja

Emma Goldman
Psihologija političkog nasilja
1917.

Emma Goldman, Anarhizam i drugi ogledi, DAF, Zagreb
2001. Prijevod Biljana Romić. [http://elektronickeknjige.com/
goldman_emma/anarhizam_i_drugi_ogledi/index_page_000.htm](http://elektronickeknjige.com/goldman_emma/anarhizam_i_drugi_ogledi/index_page_000.htm)
Emma Goldman, „The Psychology of Political Violence“, Anarchism and
Other Essays, Mother Earth Publishing Association 1917 (1st ed. 1910).

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

1917.

Analizirati psihologiju političkoga nasilja nije samo krajnje teško, nego i vrlo opasno. Ako netko za takve čine pokaže razumijevanje, odmah ga optuže da ih veliča. Ako, pak, s druge strane izrazi ljudsku sućut za *Attentätera*,¹ izlaže se opasnosti da ga smatraju mogućim sukrivcem. A ipak nas samo mudrost i sućut mogu približiti izvoru ljudske patnje i naučiti nas konačnom izlazu iz nje.

Primitivan čovjek, neupućen u prirodne sile, strahuje od njihova približavanja, krije se od opasnosti kojima prijete. Kad je čovjek naučio razumjeti prirodne pojave, shvatio je da one, premda mogu uništiti život i uzrokovati velike gubitke, donose i olakšanje. Ozbiljnome proučavatelju mora biti jasno da su akumulirane snage u našem društvenom i gospodarskom životu, koje kulminiraju u političkom činu nasilja, slične strahu od atmosfere koji se očituje za oluje i sijevanja.

Da bi potpuno procijenio istinu toga gledišta, čovjek mora intenzivno osjetiti nedostojnost naših društvenih nepravdi; čovjekovo biće mora samo pulsirati bolom, tugom, očajem što ga milijuni ljudi svakodnevno moraju podnijeti. Doista, ako ne postanemo dio čovječanstva, ne možemo čak ni nejasno razumjeti ispravnu ogorčenost što se nakupila u ljudskoj duši, vatrenu, uzburkanu strast koja oluju čini neizbježnom.

Neuka masa gleda na čovjeka koji nasilno prosvjeduje protiv naših društvenih i ekonomskih nepravdi kao na podivljalu zvijer, okrutno, bezdušno čudovište, koje uživa uništavati život i kupati se u krvi; ili, u najboljem slučaju, kao na neodgovornoga umobolnika. A opet ništa nije dalje od istine. Zapravo se oni koji su proučavali značaj i osobnost tih ljudi, ili su dospjeli s njima u bliži dodir, slažu da ih upravo njihova iznimna osjetljivost na zlo i nepravdu što ih okružuje sili da plate danak našim društvenim zločinima. Najpoznatiji su im pisci i pjesnici, raspravljajući o psihologiji političkih grešnika, odali najveću počast. Može li itko pomisliti da su ti ljudi savjetovali nasilje ili čak odobravali nasilne čine? Posve sigurno, ne. Njihovo je stajalište, stajalište društvenoga istraživača, čovjeka koji zna da se iza svakog nasilnoga čina krije životni razlog.

Björnstjerne Björnson, u drugom dijelu svoje knjige *Onkraj ljudske moći*, ističe činjenicu da među anarhistima moramo potražiti moderne

¹ Revolucionar koji počinja čin političkoga nasilja.

mučenike koji krvlju plaćaju svoju vjeru, i koji smrt pozdravljaju smiješkom, jer vjeruju, iskreno poput Krista, da će njihovo mučeništvo iskupiti ljudski rod.

François Coppé, francuski romanopisac, ovako se izražava o psihologiji Attentätera:

„Čitanje pojedinosti o Vaillantovu pogubljenju navelo me na razmišljanje. Zamislio sam ga kako nadima svoja prsa pod užetima, korača čvrstim korakom, jača svoju volju, koncentrira svu svoju energiju, i, očiju uprtih u nož, napokon zavitla na društvo svoj krik prokletstva. I, u inat meni, odjednom se preda mnoom pojavljuje drugi prizor. Vidim skupinu muškaraca i žena, koji se zbijaju jedni uz druge sred pravokutne cirkuske arene, pod upiljenim pogledom tisuća očiju, dok se sa svih stepenica golemog amfiteatra u zrak podiže strašan krik, Ad leones!, a ispod se otvaraju kavezi sa zvijerima.

Nisam vjerovao da će do pogubljenja doći. U prvome redu, ni jedna žrtva nije pala, a i već je odavno običaj da se neuspjelo zločin ne kazni najstrožom kaznom. Osim toga, taj zločin, ma kako strašan u svojoj namjeri, nije bio počinjen iz koristoljublja, nego je bio plod apstraktne ideje. Prošlost toga čovjeka, njegovo zapušteno djetinjstvo, težak život, također su govorili u njegovu korist. U njegovo su se ime podignuli plemeniti glasovi u neovisnome tisku, vrlo glasno i rječitost. 'Knjiške misli', rekoše neki, s ne malo prezira. Baš je naprotiv, čast za umjetnike i misaone ljude što su još jedanput izrazili svoje gađenje nad stratištem.“

I Zola, u *Germinalu* i u *Parizu*, opisuje nježnost i dobrotu, duboku sućut za ljudsku patnju tih ljudi koji završavaju poglavlje svojih života nasilnim činom protiv našega sistema.

Na kraju, ali ne manje važno, čovjek koji je vjerojatno bolje nego itko drugi razumio psihologiju Attentätera, jest M. Hamon, autor sjajnog djela *Une Psychologie du Militaire Professionnel* (Psihologija profesionalne vojske), i došao je do ovih važnih zaključaka:

„nenaoružane ljude dovedene na rub očajja. Nisu oni zločinci. Zločin je među tiranima.“⁴

Čak i konzervativni znanstvenici počinju shvaćati da ljudski značaj ne oblikuje samo naslijeđe. Podneblje, hrana, posao; čak se i boja, svjetlo i zvuk moraju uzeti u obzir u proučavanju ljudske psihologije.

Ako je to istina, koliko je onda točna tvrdnja da će velike društvene nepravilnosti utjecati i da moraju utjecati na različite svijesti i čudi na različit način. A kako je samo lažno stereotipno poimanje da su anarhistička učenja ili njegovi određeni pobornici odgovorni za političko nasilje.

Anarhizam, više od bilo koje druge društvene teorije, cijeni ljudski život više od stvari. Svi se anarhisti slažu s Tolstojem u ovoj temeljnoj istini: ako proizvodnja bilo koje robe zahtijeva žrtvu ljudskoga života, onda društvo može i bez te robe, ali ne i bez tog života. To nipošto ne daje naslutiti da anarhizam podučava pokornosti. Kako bi mogao, kad zna da su sve patnje, sva bijeda, sve bolesti, ishod zla pokornosti?

Nije li neki američki predak rekao, prije mnogo godina, da je otpor tiraniji poslušnost Bogu? A on čak i nije bio anarhist. Ja bih rekla da je otpor tiraniji čovjekov najviši ideal. Sve dok tiranija postoji, u bilo kojem obliku, čovjekovo najdublje htijenje mora joj se opirati tako neizbježno kao što čovjek mora disati.

U usporedbi s cjelokupnom nasilnošću kapitala i vlasti, politički čini nasilja tek su kap u oceanu. A to da se samo rijetki opiru, najjači je dokaz koliko strašan mora biti sukob njihovih duša i nepodnošljivih društvenih nepravdi.

Napeti poput violinske žice, oni plaču i jauču nad životom, tako nemilosrdnim, tako okrutnim, tako strašno neljudskim. U trenutku očajja žica puca. Zbunjene uši ne čuju ništa do nesklad. Ali oni koji osjećaju krik agonije, razumiju njegov sklad; oni u njemu čuju ispunjenje najodlučnijega trenutka ljudske prirode.

Takva je psihologija političkoga nasilja.

⁴ *The Free Hindustan.*

Kako je okrutno i glupo neznanje. Bresci je dobio novac, ali izgubio naklonost, povjerenje svojih drugova. Nisu željeli imati ništa više s onim čija je pohlepa veća od njegovih ideala.

Dana 29. srpnja 1900. kralj Umberto ubijen je u Monzi. Mladi talijanski tkalac iz Patersona, Gaetano Bresci, uzeo je dobrom kralju život.

Paterson je stavljen pod policijski nadzor, svatko za koga se znalo da je anarhist progonjen je, a Brescijev je čin pripisan anarhističkom učenju. Kao da se anarhističko učenje u svojem najekstremnijem obliku može izjednačiti sa silom tih ubijenih žena s djecom, koje su hodočastile kralju za pomoć. Kao da i jedna izgovorena riječ, ma kako rječita, može zapaliti ljudsku dušu takvim bijesom kao krv koja, kap po kap, curi iz tih tijela na umoru. Običan je čovjek rijetko dirnut riječju ili djelom; a oni kojima je društveno srodstvo najveća životna sila ne trebaju nikakav poziv da bi odgovorili – kao što se željezo odaziva magnetu – na nepravde i strahote društva.

Ako je društvena teorija snažan čimbenik koji izaziva političko nasilje, kako da objasnimo nedavne nasilne događaje u Indiji, u kojoj anarhizma jedva da i ima. Više od bilo koje druge stare filozofije, hinduistička učenja uznose pasivni otpor, prolaznost života, nirvanu, kao najviši duhovni ideal. Ipak, u Indiji svakim danom raste društveni nemir i nedavno je to rezultiralo činom političkoga nasilja, naime hinduist Madar Sol Dhingra ubio je Sir Curzona Wyllieja.

Ako se takvo što može dogoditi u zemlji društveno i individualno već stoljećima prožetoj duhom pasivnosti, može li čovjek dovesti u pitanje strahovit, revolucionarni učinak koji velike društvene nejednakosti imaju na ljudski značaj? Može li čovjek posumnjati u logiku, pravdu ovih riječi:

„Represija, tiranija i nekritično kažnjavanje nevinih ljudi, bijahu to parole tuđinske vlasti u Indiji sve od kad smo počeli komercijalni bojkot engleske robe. Krvoločne osobine Britanaca u Indiji danas su vrlo očite. Oni misle da će snagom mača obuzdati Indiju! Upravo je ta arogancija dovela do bombe, i što više tiraniziraju bespomoćan i nenaoružan narod, to će više terorizam rasti. Mi možemo osuđivati terorizam kao tuđ i stran našoj kulturi, ali neizbježan je sve dok se ta tiranija nastavlja, jer ne treba teroriste kriviti, nego tirane koji su za to i odgovorni. To je jedino utočište za bespomoćne i

„Pozitivna metoda koju je potvrdila racionalna metoda omogućava nam da uspostavimo idealan tip anarhista, čiji je mentalitet skup zajedničkih psihičkih značajki. Svaki anarhist ima dovoljno velik udio u tom idealnom tipu da ga je moguće razlikovati od drugih ljudi. Tipični bi se anarhist, dakle, mogao ovako definirati: čovjek zamjetljiv po duhu pobune u jednom ili u više njegovih oblika – oporbenosti, propitivanju, kritici, inovaciji – obdaren snažnom ljubavi za slobodu, egoističnu ili individualističku, i opsjednut velikom znatiželjom, iskrenom željom da zna. Te su crte dopunjene moralnom osjetljivošću, dubokim osjećajem za pravdu i prožete su misionarskim žarom.“

Tim se navedenim značajkama mora, kaže Alvin F. Sanborn, dodati ove čestite osobine: rijetku ljubav prema životinjama, što nadilazi ljubaznost u svim običnim životnim odnosima, iznimnu razboritost u ponašanju, umjerenost i točnost, ozbiljnost, čak i u životu, i neusporedivu hrabrost.²

„Očevidno je da čovjek s ulice, čini se, uvijek zaboravlja, kad napada anarhiste, ili koju god već stranku koja je slučajno njegova bete noire toga trenutka, razlog upravo počinjenoga nasilja. Neosporna je činjenica da je nasilje koje završi ubojstvom, od pamtivijeka, bilo odgovor izrabljivanih i očajničkih klasa, i izrabljivanih i očajnih pojedina, na zla koja su im počinili njihovi bližnji, zla koja su za njih postala nepodnošljiva. Takvi su činovi nasilan odgovor na nasilje, bilo agresivno bilo represivno nasilje; oni su posljednja očajnička borba zlostavljane i ogorčene ljudske naravi za životni prostor. A njihov uzrok nije u nekom posebnom uvjerenju, nego u dubinama te ljudske naravi. Cijeli je put povijesti, političke i društvene, posut dokazima te činjenice. Prosljedimo dalje, i uzmimo tri najočitija primjera političkih stranaka koje su bile natjerane na nasilje tijekom posljednjih pedeset godina: 'Mlada Italija' (Mazzinijevi sljedbenici) u Italiji, fenijanci u Irskoj i teroristi u Rusiji. Jesu li ti ljudi bili anarhisti? Ne. Jesu li oni imali ista politička mišljenja? Ne. Mazzinijevi su sljedbenici bili republikanci, fenijanci politički separatisti, a Rusi su bili socijaldemokrati ili konstitucionalisti. Ali sve su ih očajničke

² Pariz i socijalna revolucija.

okolnosti vodile u taj strašan oblik pobune. A kad sa stranaka prijedemo na pojedince koji su slično postupili, zaprepašćuje nas broj ljudskih bića koje je čisti očaj natjerao na ponašanje koje se očito silno protivi njihovim društvenim nagonima.

Danas, kad je anarhizam postao živa sila društva, takva djela su počinili ponekad anarhisti, baš kao i drugi. Jer još ni jednu novu vjeru, čak i u svojoj biti najmirotvorniju i najhumaniju nije ljudski um prihvatio, a da nije u svojem prvom koraku na zemlju donijela mač, a ne mir; i to ne zbog nečega nasilnoga ili protudruštvenoga u samome nauku; jednostavno zbog previranja što ga svaka nova i kreativna ideja pobuđuje u ljudskome umu, bilo da je prihvaćaju ili odbijaju. A poimanje anarhizma koje, s jedne strane, ugrožava svaki utvrđeni interes, a s druge, nudi viziju slobodnoga i dostojanstvenoga života koji se može ostvariti borbom protiv postojećih zala, sigurno će podignuti na noge najokrutniju oporbu i dovesti cijelu represivnu silu drevnoga zla u nasilni dodir s divljim izljevima nove nade.

U bijednim uvjetima života, svaka vizija o mogućnosti boljih stvari čini trenutačnu bijedu podnošljivijom, i potiče one koji pate na najenergičniju borbu da poboljšaju svoj usud, a ako ta borba rezultira tek još većom bijedom, ishod je čisti očaj. U našem današnjem društvu, primjerice, izrabljivani najamni radnik, koji nazire što bi rad i život mogli i trebali biti, nalazi tegobnu rutinu i nečistoću svojega postojanja gotovo nepodnošljivima; a čak i kad je odlučan i hrabar da nastavi svoj stalni posao što bolje može, te čeka da nove ideje prožmu toliko društvo da utru put boljim vremenima, puka ga činjenica da ima takve ideje i da ih pokušava širiti, dovodi u poteškoće s njegovim poslodavcima. Koliko je tisuća socijalista, a ponajviše anarhista, izgubilo posao pa čak i šansu da rade, samo zbog svojega mišljenja. Samo se osobito nadaren majstor, ako je revni propagandist, može nadati da trajno zadrži posao. I što se događa čovjeku kad aktivno radi na novim idejama, i pred očima ima viziju nove nade kako sviće za izmučene i kinjene ljude, te zna da njegovu patnju i patnju njegovih bližnjih što je trpe u bijedi nije uzrokovala okrutnost sudbine, nego nepravda drugih ljudskih bića – što se događa

Između slučaja Angiolilla i čina Gaetana Brescija, koji je svojim atentatom na kralja Umberta učinio jedan američki grad poznatim, može se povući jedinstvena paralela.

Bresci je došao u ovu zemlju, ovu zemlju prilika, gdje se treba samo okušati da bi se uspjelo. Da, i on će pokušati uspjeti. Naporno će i predano raditi. Rada se nije plašio, ako mu može pomoći da ostvari neovisnost, muževnost, samopoštovanje.

Tako se pun nade i zanosa skrasio u Patersonu, u državi New Jersey, i ondje je pronašao unosan posao kojim je zarađivao šest dolara na tjedan u jednoj od gradskih tkaonica. Cijelih je šest dolara na tjedan, bez sumnje, bilo bogatstvo u Italiji, ali ne i dovoljno da bi preživio u novoj domovini. Volio je svoj mali dom. Bio je dobar suprug i odan otac svojoj babinji Bianci, koju je obožavao. Nekoliko je godina radio i radio. Čak je uspio uštedjeti stotinu dolara od svoje plaće od šest dolara na tjedan.

Bresci je imao ideal. Ludo je, znam, za radnika da ima ideal – anarhistički list tiskan u Patersonu, *La Questione Sociale* (Društveno pitanje).

Svaki je tjedan, premda umoran od posla, pomagao slagati list. Pomagao je do kasnih noćnih sati i kad je taj mali pionirski list iscrpio sve izvore novca, i kad su Brescijevi drugovi pali u očaj, on je donio veselje i nadu, stotinu dolara, cijelu svoju dugogodišnju ušteđevinu. To će održati izdavanje lista.

U njegovoj su domovini ljudi gladovali. Žetve su bile siromašne, seljaci su se suočili s glađu. Obratili su se svojem dobrom kralju Umberto; on će pomoći. I pomogao je. Supruge seljaka koje su otišle u kraljevu palaču, nosile su u rukama, u mukloj tišini, svoju omršavjelu djecu. To će ga sigurno dirnuti. A onda su vojnici zapucali i ubili te sirote budale.

Bresci je radeći u tkaonici u Patersonu čitao o strašnom masakru. Duhovnim je okom vidio nezaštićene žene i nevinu djecu svoje domovine, pobijene upravo pred dobrim kraljem. Njegova se duša zgrozila od užasa. Noću je čuo stenjanja ranjenih. Neki su možda bili njegovi drugovi, njegovo meso. Zašto, zbog čega ta gnusna ubojstva?

Sastanak talijanske anarhističke skupine u Patersonu završio je gotovo tučnjavom. Bresci je zahtijevao svojih stotinu dolara. Njegovi su ga drugovi molili, preklinjali za odgodu. List će propasti ako mu moraju vratiti tu posudbu. Ali Bresci je ustrajavao na tome da mu vrate dug.

ali ne i engleski; ono malo francuskoga jezika što sam ja znao nije bilo dovoljno za duži razgovor s njim. Ipak, Angiolillo je uskoro počeo svladavati engleski idiom; učio je brzo, lako i uskoro je postao vrlo omiljen među kolegama slovoslagarima. Njegov otmjen, ali ipak skroman stil i poštovanje koje pokazivao prema svojim suradnicima, osvojili su srca svih mladića oko njega“.

Angiolillo je ubrzo pročitao detaljna novinska izvješća o Cánovasu. Čitao je o velikom valu ljudske sućuti s bespomoćnim žrtvama u Montju-ichu. Na Trafalgar Squareu svojim je očima vidio rezultate tih okrutnosti, kad je nekoliko Španjolaca, koji su pobjegli iz Castillovih pandža, zatražilo azil u Engleskoj. Ondje, na velikom skupu, ti su ljudi otkopčali svoje košulje i pokazali strašne ožiljke spaljenoga mesa. Učinak tog prizora na Angiolilla nadmašio je tisuće teorija; poriv je bio s onu stranu riječi, argumenata, čak i njega samoga.

Senor Antonio Cánovas del Castillo, predsjednik španjolske vlade, boravio je u Santa Aguedi. Kao i obično u takvim slučajevima, svi su stranci držani podalje od njegove uzvišene prisutnosti. Ipak, učinili su jednu iznimku, i to u slučaju otmjenoga, elegantnoga Talijana – kako su mislili, predstavnika nekih važnih novina. Otmjeni je gospodin bio Angiolillo.

Senor Cánovas stupio je na verandu, upravo je napuštao kuću. Iznenađeno se našao oči u oči s Angiolillom. Ispaljen je hitac i Cánovas je postao truplo.

Supruga predsjednika vlade izjurila je na mjesto događaja. „Ubojica! Ubojica!“, povikala je pokazujući na Angiolilla. On se naklonio. „Oprostite, gospođo“, rekao je, „poštujem vas kao damu, ali žalim što se bili supruga toga čovjeka.“

Angiolillo je mirno čekao smrt. Smrt u njezinu najstrašnijem obliku – za čovjeka čija je duša bila kao u djeteta.

Zadavljen je. Tijelo mu je ležalo okupano suncem dok dan nije nestao u sumraku. A ljudi su došli, govorili su, prstom pokazivali užasnuti i prestrašeni: „To je zločinac, okrutni ubojica.“

Kako je glupo, kako okrutno neznanje! Uvijek pogrešno shvaća, uvijek osuđuje.

takvom čovjeku kad vidi kako oni koji su mu dragi gladuju, kad on sam glada? Neke će čudi u takvom jadnom stanju, a posebice oni koji su iznimno društveni ili osjetljivi, postati nasilni pa će čak osjećati da je njihovo nasilje društveno, a ne protudruštveno, da dok štrajkuju, kad i kako mogu, ne štrajkuju zbog sebe, nego zbog ljudske naravi, zlostavljane i porobljene u njihovim osobama i u osobama njihovih supatnika. A trebamo li mi, koji sami nismo u takvoj strašnoj nevolji, stajati po strani i hladno osuđivati te uboge žrtve Furija i Parki? Trebamo li ozloglasiti kao nitkove ta ljudska bića koja djeluju junačkom samopredanošću, žrtvuju svoje živote iz protesta, dok bi manje društvene i manje energične naravi ponizno prihvatile nepravdu i zlo te ponizno puzale kukavno im se pokorivši? Trebamo li se pridružiti neupućenom i okrutnom poviku koji stigmatizira takve ljude kao čudovišta pokvarenosti što bezrazložno bjesne u skladnom i nevino spokojnom društvu? Ne! Mi mrzimo ubojicu mržnjom koja bi se mogla učiniti apsurdno pretjeranom braniteljima masakra u Matabeli, bešćutnim pristašama vješanja i bombaških napada, ali mi odbacujemo u takvim slučajevima ubojstava, ili pokušajima ubojstva, kao što su ta o kojima govorimo, biti krivi za okrutnu nepravdu da se odgovornost za ta djela prebacuje samo na počinitelja. Krivnja za ta ubojstva leži u svakom muškarcu i ženi koji su, namjerno ili hladnom ravnodušnošću, pomogli da se održi takvo socijalno stanje koje ljude dovodi do očaja. Čovjek koji ulaže cijeli svoj život u pokušaj, pod cijenu vlastita života, da prosvjeduje protiv nepravdi svojih bližnjih, svetac je u usporedbi s aktivnim i pasivnim braniteljima okrutnosti i nepravde, čak i ako njegov prosvjed uništava osim njegova i druge živote. Neka onaj koji je bez grijeha u društvu baci prvi kamen na takvoga čovjeka.“³

Nimalo ne iznenađuje da se svaki čin političkoga nasilja danas može pripisati anarhistima. Ipak, gotovo je svakome tko je iole upoznat s anarhističkim pokretom poznata činjenica da je brojna takva djela, zbog kojih anarhisti moraju trpiti, ili pokrenuo kapitalistički tisak ili ih je potaknula, ako ne i izravno počinila, policija.

³ Iz pamfleta koji je tiskala skupina „Freedom“ u Londonu.

Godinama su se nasilna djela počinjala u Španjolskoj, za koja su snosili odgovornost anarhisti, progonjeni poput divljih zvijeri i bacani u zatvor. Poslije su otkrili da počinitelji tih djela nisu bili anarhisti nego članovi policije. Taj je skandal postao tako raširen da su konzervativne španjolske novine tražile da se vođa družbe, Juan Rull, zatvori i kazni, koji je na kraju i bio osuđen na smrt i pogubljen. Senzacionalni je dokaz iznesen na svjetlo dana tijekom suđenja, kad je policijski inspektor Momento natjeran da posve oslobodi anarhiste bilo kakve povezanosti s djelima počinjenima tijekom toga razdoblja. To je rezultiralo otpuštanjem mnogih policijskih zaposlenika, a među njima i inspektora Tressolsa, koji je, iz osвете, otkrio činjenicu da su iza policijske grupe bacača bombi stajali viši policijski dužnosnici, koji su ih osiguravali novčano i štitili ih.

Jedan je to od mnogih očitih primjera kako su se proizvodile zavjere protiv anarhista.

Da se američka policija može kleti istom lakoćom da su jednako nemilosrdni, jednako okrutni i prepredeni kao i njihovi europski kolege, već je u mnogim prilikama dokazano. Trebamo se samo prisjetiti tragedije što se dogodila 11. studenoga godine 1887., poznate kao pobuna na Haymarketu.

Nitko, tko imalo poznaje događaj, ne može dvojiti da su anarhisti, sudskom odlukom pogubljeni u Chicagu, umrli kao žrtve lažljivog, krvožednog tiska i okrutne policijske zavjere. Nije li i sam sudac Gary izjavio: „Sudi vam se ne zato što se postavili bombu na Haymarketu, nego zato što se anarhisti.“

Nepristrana i temeljita analiza guverenera Altgelda te ljage na američkoj časti potvrdila je okrutnu iskrenost suca Garyja. Upravo je to potaknulo Altgelda da pomiluje trojicu anarhista te time zavrijedi trajno poštovanje svakog muškarca i svake žene na svijetu koji vole slobodu.

Kad pristupamo tragediji što se dogodila 6. rujna 1901., suočavamo se jednim od najočitijih primjera koliko su malo društvene teorije odgovorne za čin političkoga nasilja. „Leona Czolgosza, anarhista, na čin je potaknula Emma Goldman.“ Da budemo sigurni, nije li ona poticala na nasilje i prije nego što se rodila i neće li to činiti i poslije svoje smrti? S anarhistima je sve moguće.

Danas se, čak i devet godina nakon tragedije, nakon što je stotinu puta dokazano da Emma Goldman nema nikakve veze s tim događajem, da

tih nevinih koji još ni ne znaju što je društvo. Nisu oni krivi što su njihovi očevi u zatvoru; oni samo žele jesti.

Vlada je krenula pretraživati privatne kuće, otvarati osobna pisma, zabranjivati predavanja i skupove, i besramno nas tlačiti. Čak i danas je stotine anarhista u zatvorima jer su napisali neki članak u novinama ili su svoje mišljenje iznijeli javno.

Gospodo porotnici, vi ste predstavnici buržoaskoga društva. Ako želite moju glavu, uzmite je; ali nemojte povjerovati da ćete time zaustaviti anarhističku propagandu. Pripazite, jer ljudi žanju ono što su posijali.“

Tijekom vjerske procesije godine 1896. u Barceloni, bačena je bomba. Odmah je zatvoreno tri stotine muškaraca i žena. Neki su bili anarhisti, ali većinu su činili sindikalisti i socijalisti. Bačeni su u strašnu tamnicu Montjuich i podvrgnuti stravičnom mučenju. Nakon što su neki ubijeni, a neki poludjeli, o njihovu je slučaju počeo pisati europski liberalni tisak što je rezultiralo oslobođenjem nekolicine preživjelih.

Najodgovorniji za oživljavanje te inkvizicije bio je Cánovas del Castillo, predsjednik španjolske vlade. On je naredio mučenje žrtava, da im pale meso, lome kosti, odsijeku jezik. Uvježban u umijeću okrutnosti tijekom svojega vladanja na Kubi, Canovas se potpuno oglušio na žalbe i prosvjede probuđene savjesti civiliziranoga svijeta.

Godine 1897. Cánovasa del Castilla ustrijelio je mladi mladi Talijan Angiolillo. U svojoj je domovini bio urednik i njegove su hrabre izjave uskoro privukle pozornost vlasti. Počeo je progon te je Angiolillo pobjegao iz Italije u Španjoslu, zatim u Francusku i Belgiju, te se napokon skrasio u Engleskoj. Ondje se zaposlio kao slovoslagar i odmah se sprijateljio sa svojim suradnicima. Jedan od njih je Angiolilla ovako opisao:

„Izgledom je prije odavao novinara nego li Gutenbergova učenika. Njegove su nježne ruke otkrivale činjenicu da nije odrastao uz taj 'posao'. Svojim lijepim, iskrenim licem, mekom tamnom kosom, veselim izrazom lica, izgledao je upravo kao pravi tip živahnoga južnjaka. Angiolillo je govorio talijanski, španjolski i francuski jezik,

rade petnaest sati na dan, za sprdnju od plaće. A to se ne događa samo mojim sunarodnjacima, nego svim radnicima, koji se znoje po cijeli dan za koricu kruha, dok njihov rad stvara obilje bogatstva. Radnici su prisiljeni živjeti u najbjeđnijim uvjetima i njihovu hranu čini malo kruha, nekoliko žlica riže i voda; i tako kad napune tri-deset ili četrdeset godina, iscrpljeni odlaze umrijeti u bolnici. Osim toga, kao posljedica loše prehrane i prekomjernog rada, tisuće tih nesretnih stvorenja proždire pelagra – bolest koja, u mojoj zemlji, napada, kako kažu liječnici, one koji su pothranjeni i mučno žive u neimaštini.

Promatrao sam kako su mnogi ljudi gladni i mnogo djece pati, dok je obilje kruha i odjeće u gradovima. Vidio sam mnoge velike trgovine pune odjeće i vunениh predmeta, a vidio sam i skladišta puna pšenice i kukuruza, prikladnog za one kojima treba. S druge strane, vidio sam tisuće ljudi koji ne rade, koji ništa ne proizvode i žive od tuđega rada; koji potroše svakodnevno tisuće franaka na zabavu; koji zavode radničke kćeri; koji posjeduju kuće od četrdeset ili pedeset soba; dvadeset ili trideset konja, mnogo slugu; jednom riječju, sve radosti života.

Vjerovao sam u boga; ali kad sam vidio toliku nejednakost među ljudima, shvatio sam da nije bog stvorio čovjeka, nego je čovjek stvorio boga. I otkrio sam da oni, koji žele da se poštuje njihova imovina, imaju koristi od propovijedanja o postojanju raja i pakla i od držanja ljudi u neznanju.

Ne tako davno, Vaillant je bacio bombu na Narodnu skupštinu, da bi prosvjedovao protiv postojećeg društvenoga sistema. Nikoga nije ubio, samo je ranio neke osobe; ipak buržoaska ga je pravda osudila na smrt. No nisu bili zadovoljni samo tom osudom, počeli su progoniti anarhiste i zatvarati ne samo one koji su poznavali Vaillanta, nego i one koji su samo prisustvovali kakvom anarhističkom predavanju.

Vlada nije mislila na njihove žene i njihovu djecu. Nije joj bilo važno što ljudi držani u zatvoru nisu bili jedini koji su patili, i da njihova djeca vape za kruhom. Buržoaska se pravda nije uznemiravala zbog

ne postoji ni jedan dokaz koji bi pokazao da je Czolgosz ikad sebe zvao anarhistom, suočavamo s istom laži, koju je izmislila policija, a tisak je ponavljao. Ni jedna živa duša nije nikad čula da je Czolgosz to izjavio, niti ima i jedne napisane riječi koja bi dokazala da je sam takvo što izustio. Ništa, samo neznanje i luda histerija, što nikad nisu bili u stanju riješiti najjednostavniji problem uzroka i posljedice.

Ubijen je predsjednik slobodne republike! Što bi drugo moglo biti uzrok nego da Attentäter mora biti umobolan ili da ga je netko nahuškao na taj čin.

Slobodna republika! I mit će održavati, nastavit će i dalje zavaravati, čak i razmjerno pametnu osobu i vezati joj oči za svoje monstruozne apsurdne. Slobodna republika! A ipak, u tek nešto više od trideset godina mala je skupina parazita uspješno pokrala američki narod i pogazila temeljna načela, što su ih postavili očevi ove zemlje, načela koja su jamčila svakom muškarcu, svakoj ženi, svakome djetetu „život, slobodu i sreću“. Trideset godina oni povećavaju svoje bogatstvo i svoju moć na račun beskrajnih masa radnika, čime uvećavaju vojsku nezaposlenoga, gladnoga, beskućničkoga dijela čovječanstva, lišenoga prijatelja, koji se potuca zemljom s istoka na zapad, sa sjevera na jug, u uzaludnoj potrazi za poslom. Godinama je dom prepuštan na skrb malenima, dok su roditelji trošili svoj život i svoju snagu tek za dnevni obrok. Trideset su godina jedri sinovi Amerike bili žrtvovani na bojnim poljima industrijskoga rata, kćeri su zlostavljane u pokvarenom tvorničkom okruženju. Mnoge je tegobne godine trajao taj proces podriivanja nacionalnoga zdravlja, snage i ponosa, a da izvlašteni i tlačeni i nisu mnogo protiv njega prosvjedovali. Poludjeli od uspjeha i pobjede, novčari, moćnici te „naše slobodne zemlje“ postali su sve smioniji u svojim bezdušnim, okrutnim naporima da se natječu s pokvarenim i propalim europskim tiranijama za nadmoć.

Uzalud je lažljivi tisak odbacivao Leona Czolgosza kao stranca. Mladić je bio plod našeg američkoga tla, koje ga je uspavljivalo uspavankom,

O, domovino moja,
sloboda je zemlja tvoja.

Tko zna koliko je puta taj američki dječak slavio praznik 4. srpnja ili 30. svibnja, kad se vjerno pohode grobovi palih u građanskome ratu? Tko

zna nije li se i on htio „boriti za svoju zemlju i umrijeti za njezinu slobodu“, dok mu nije sinulo da oni kojima on pripada nemaju zemlju, jer im je pokradeno sve što su stvorili; dok nije shvatio da su sloboda i neovisnost iz njegovih mladenačkih snova samo farsa. Siroti Leon Czolgosz, tvoj je zločin u tome što si odveć osjetljive društvene svijesti. Za razliku od tvoje glupe američke braće bez ideala, tvoji su se ideali vinuli iznad trbuha i bankovnog računa. Ne čudi da si ostavio dojam na jedno ljudsko biće među svom tom razjarenom gomilom na suđenju – novinarku – kao vizionar, koji posve zaboravlja na svoje okruženje. Bit će da su tvoje velike, sanjarske oči gledale novu i veličanstvenu zoru.

Vratimo se nedavnom primjeru anarhističkih urota koje su izmislili policajci. U tom krvlju okaljanom gradu Chicagu, na šefa policije Shippyja pokušao je atentat mladić imenom Averbuch. Odmah je na sve strane svijeta razvikano da je Averbuch bio anarhist i da su anarhisti odgovorni za taj čin. Pomno su nadzirani svi koji su imali ikakve veze s anarhističkim idejama, mnogi su zatvoreni, konfiscirana je knjižnica anarhističke grupe, a svi su skupovi onemogućeni. Ne treba ni reći da su me, kao i u raznim prethodnim slučajevima, smatrali odgovornom za to djelo. Očito mi je američka policija pripisala okultne moći. Nisam poznavala Averbucha; zapravo, nikad prije nisam niti čula za njegovo ime, i jedino sam mogla „kovati zavjeru“ s njim svojim zvjezdanim tijelom. Ali, policija se i ne bavi logikom i pravdom. Oni teže za metom, nastoje zamaskirati svoje apsolutno nepoznavanje stvari, psihologije političkoga čina. Je li Averbuch bio anarhist? Nema dokaza koji bi to potvrdio. Bio je u zemlji tek tri mjeseca, nije znao jezik i, koliko ja mogu ustvrditi, bio je posve nepoznat anarhistima u Chicagu.

Što ga je navelo na taj čin? Averbuch je, poput mnogih mladih ruskih imigranata, nedvojbeno vjerovao u mitsku američku slobodu. Prvo je krštenje doživio policijskom palicom tijekom okrutnoga rastjerivanja povorke nezaposlenih. Poslije je doživio američku jednakost i jednaku šansu za sve u uzaludnim naporima da nađe ekonomskoga gospodara. Ukratko, tromjesečni privremeni boravak u slavnoj zemlji doveo ga je oči u oči s činjenicom da su izvlašteni u istoj poziciji diljem svijeta. U svojoj je rodnoj zemlji vjerojatno naučio da nužda ne poznaje zakona – nema razlike između ruskog i američkog policajca.

Hoće li itko reći da je Vaillant bio neznalica, zao čovjek ili luđak? Nije li njegov um jedinstveno jasan i analitičan? Ne čudi da su najbolje intelektualne snage Francuske govorile njemu u korist i potpisale peticiju predsjedniku Carnotu, u kojoj od njega traže da ublaži Vaillantovu smrtnu kaznu.

Carnot nije htio čuti nikakve molbe; on je tražio više od funte njegova mesa, tražio je Vaillantov život i tada se – neizbježno dogodilo: predsjednik Carnot je ubijen. Na dršci maloga atentatorova bodeža bilo je, što je važno, urezano:

VAILLANT!

Santo Caserio je bio anarhist. Mogao je pobjeći, spasiti se; ali ostao je, dočekao posljedice.

Njegovi su razlozi za taj čin izneseni tako jednostavno, dostojanstveno i djetinjasto da se prisjećamo dirljive počasti što je Caseriu odala njegova učiteljica u maloj seoskoj školi, Ada Negri, talijanska pjesnikinja, koja je govorila o njemu kao o dragoj, nježnoj biljci, odveć profinjene i osjetljive građe da bi izdržala okrutan pritisak svijeta.

„Gospodo porotnici! Nije mi namjera braniti se, nego samo objasniti svoj čin.

Od rane sam mladosti uvidio da je današnje društvo loše organizirano, tako loše da svakodnevno mnogi prezreni muškarci počine samoubojstvo, ostavljajući žene i djecu u najstrašnijoj oskudici. Tisuće radnika traže posao i ne mogu ga naći. Siromašne obitelji prose hranu i dršću od hladnoće; trpe u najvećoj bijedi; dječica traže od svojih jadnih majki hranu, a one im je ne mogu dati, jer ništa nemaju. Ono malo stvari što je u kući bilo odavno su prodane ili založene. Jedino što mogu jest prositi milostinju; često ih zatvaraju zbog skitnje.

Otišao sam iz svojeg rodnog mjesta jer sam često bio na suze natjeran prizorom malih djevojčica, starih osam ili deset godina, prisiljenih da rade petnaest sati na dan za ništavnu plaću od dvadeset centima. Mlade žene stare osamnaest ili dvadeset godina također

budite u to sigurni, uzalud će donositi zakone. Ideja mislilaca neće se zaustaviti; baš kao što u prošlom stoljeću sve vladine snage nisu mogle spriječiti Diderote i Voltaire da šire emancipatorske ideje među narodom, tako ni sve postojeće vladine snage neće spriječiti Recluse, Darwine, Spencere, Ibsene, Mirbeaue da šire ideje pravde i slobode koje će dokinuti predrasude što mase drže u neznanju. A te će ideje, koje nesretnici dobrodošlicom pozdravljaju, procvasti u činima pobune kao što su procvale u meni, sve do dana kad će nestanak vlasti dopustiti svim ljudima da se slobodno organiziraju prema vlastitom izboru, kad će svi moći uživati u plodovima svojega rada i kad će te bolesti morala nazvane predrasude nestati, i dopustiti ljudskim bićima da žive u skladu, ne imajući drugih želja nego da proučavaju znanosti i vole svoje bližnje.

Zaključujem, gospodo, riječima da društvo u kojemu čovjek vidi tolike društvene nepravde kakve mi vidimo posvuda oko nas, u kojemu svaki dan vidimo samoubojstva zbog siromaštva, prostituciju kako cvjeta na svakom uglu ulice – društvo čiji su glavni spomenici barake i zatvori – takvo društvo mora se promijeniti što je prije moguće, pod prijetnjom da ga ljudska rasa odbaci, i to ubrzo. Živio onaj koji radi, bez obzira na koji način, za tu preobrazbu! To mi je bila ideja vodilja u mojem dvoboju s vlašću, ali budući da sam u tom dvoboju samo ranio svojega protivnika, sada je na njemu red da mi uzvratim udarac.

Gospodo, malo mi je važno koju ćete mi kaznu dosuditi, jer, gledajući na ovaj skup očima razuma, ne mogu sebi pomoći a da se ne nasmijem dok gledam vas, atome izgubljene u materiji, kako mislite da vam produženje hrptenične moždine daje pravo da sudite jednom od svojih bližnjih.

Ah, gospodo, kako je nevažna stvar vaša skupština i vaša presuda u povijesti ljudskoga roda; a ljudska je povijest, zauzvrat, slično nevažna stvar u vihoru koji je vitla beskrajnim prostorom i koja je osuđena nestati, ili se barem preobraziti, kako bi ponovno počela ista povijest i iste činjenice, zbiljska vječna igra kozmičkih sila koje zanavijek sebe obnavljaju i preobražavaju.“

Pitanje koje se postavlja inteligentnom istraživaču društva nije jesu li djela što su ih počinili Czolgosz ili Averbuch praktična, išta više od pitanja je li oluja praktična. Ono što će se neizbježno utisnuti u um i osjećaje muškarca i žene jest da prizor okrutnog prebijanja nevinih žrtava u takozvanoj slobodnoj republici te ponižavajuća, razorna ekonomska borba, pali iskru koja potpaljuje dinamičnu silu u iznurenim, zlostavljanim dušama ljudi poput Czolgosza ili Averbucha. Nema te količine progona, mučenja, represije koja može zaustaviti tu društvenu pojavu.

Ali, često pitaju, nisu li priznati anarhisti počinili takva nasilna djela? Sigurno jesu, uvijek spremni preuzeti odgovornost. Tvrdim da ih na to nisu natjerala anarhistička učenja, nego strahovit pritisak uvjeta koji su njihovim osjetljivim naravima život učinili nepodnošljivim. Očito će anarhizam, ili bilo koja druga društvena teorija, što čini čovjeka svjesnoga društvene cjeline, djelovati kao kvasac pobune. Nije to samo tvrdnja, nego činjenica koju je potvrdilo iskustvo. Da to bolje razjasnim, potrebno je da pomnije istražim okolnosti u vezi s tim pitanjem.

Razmotrimo neka od najvažnijih takvih anarhističkih djela u posljednja dva desetljeća. Čudno, kako to već jest, jedno se od najvažnijih djela političkoga nasilja dogodilo ovdje u Americi, povezano sa štrajkom u Homesteadu godine 1892.

Tijekom tog znamenitoga doba čeličana Carnegie organizirala je zavjeru da uništi Združenu udругu radnika u željezarijama i čeličanama. Ta je demokratska zadaća bila povjerena Henryju Clayu Fricku, tada predsjedatelju kompanije. Nije trošio vrijeme na politiku slamanja sindikata, politiku koja se tako uspješno provodila tijekom njegova terora u područjima koksara. Tajno je, istodobno kad su pregovori bili namjerno produženi, Frick nadgledao vojne pripreme, utvrđivanje homesteadske čeličane, uzdizanje visoke drvene ograde, pokrivena bodljikavom žicom i opskrbljene okancima za snajpere. I onda, u mrtvoj noći, pokušao je prokrijumčariti svoju vojsku unajmljenih pinkertonovih ubojica u Homestead, što je ubrzalo strašni pokolj radnika u čeličani. Nezadovoljan smrću jedanaestero žrtava, ubijenih u dvoboju s pinkertonovcima, Henry Clay Frick je, dobri kršćanin i slobodni Amerikanac, odmah počeo progoniti bespomoćne supruge i siročad, naredivši im da napuste bijedne kompanijine kuće.

Cijela se zemlja podignula na noge čuvši za to neljudsko zlostavljanje. Stotine su se glasova podignule u prosvjed, zahtijevajući od Fricka da se zaustavi, da ne ode predaleko. Da, stotine su ljudi prosvjedovale – kao što se čovjek bori protiv dosadnih muha. Samo je jedan čovjek aktivno odgovorio na nasilje u Homesteadu – Alexander Berkman. Da, on je bio anarhist. Dičio se time, jer to je bila jedina snaga što je razdor između njegovih duhovnih htijenja i izvanjskoga svijeta činila podnosivim. Ali ipak nije anarhizam, kao takav, naveo Alexandera Berkmana na taj čin, na pokušaj ubojstva Henryja Claya Fricka, nego okrutan pokolj jedanaestero radnika čeličane.

Izvještaji o europskim činovima političkoga nasilja navode mnoge i očite primjere utjecaja okoline na osjetljiva ljudska bića.

Govor što ga je Vaillant, koji je 1894. podmetnuo bombu u pariškoj narodnoj skupštini, održao na svojem suđenju otkriva misao vodilju psihologije takvih djela:

„Gospodo, za koju minutu vi ćete zadati udarac, ali prihvativši vašu osudu imat ću barem to zadovoljstvo da sam ranio postojeće društvo, to prokletu društvo u kojem se može vidjeti jednog jedinog čovjeka kako nepotrebno troši, dovoljno da nahrani tisuće obitelji; sramotno društvo koje dopušta nekolicini pojedinaca da monopoliziraju cjelokupno društveno bogatstvo, dok stotine tisuća nesretnika nemaju ni kruha bačenoga psima i dok cijele obitelji počinjaju samoubojstvo jer nemaju za osnovne životne potrebe.

Gospodo, kad bi se vladajuće klase mogle spustiti među nesretnike! Ali ne, njima je draže oglušiti se na njihove molbe. Čini se da ih sudbina tjera, kao kraljevske obitelji u osamnaestom stoljeću, u bezdan koji će ih progutati, jer teško onima koji se oglašuju na krikove gladnih, teško onima, koji vjerujući da su superiorniji, sebi uzimaju za pravo da izrabljuju one ispod sebe! Dolazi vrijeme kad ljudi više ne razmišljaju; podižu se poput vihora i povlače poput bujice. Tada vidimo krvave glave natakute na šiljak.

Među izrabljivanima, gospodo, dvije su vrste pojedinaca. Pripadnici jedne, ne shvaćaju što su i što mogu biti, uzimaju život kakav jest, vjeruju da su rođeni da budu robovi i zadovoljavaju se s ono malo

što im se daje u zamjenu za njihov rad. Ali nasuprot njima ima i drugih, koji misle, proučavaju i koji, gledajući oko sebe, otkrivaju društvene nepravde. Je li njihova krivica što vide jasno i pate kad vide druge kako pate? Zatim se bacaju u borbu i postaju nosioci narodnih zahtjeva.

Gospodo, ja sam jedan od ovih posljednjih. Kamo god sam išao, naišao sam na nesretnike svijene pod jarmom kapitala. Posvuda sam vidio iste rane koje izazivaju potoke krvavih suza, čak i u zabitim dijelovima nenaseljenih predjela Južne Amerike, gdje sam imao pravo povjerovati da će onaj, koji se umorio od patnji civilizacije, moći počiniti u sjeni palmi i ondje proučavati prirodu. Čak i tamo, i to više nego drugdje, vidio sam kako kapital dolazi, poput vampira, da isiše posljednju kap krvi s nesretnih parijskih.

Tada sam se vratio u Francusku, gdje me dočekaao prizor moje obitelji u strašnim patnjama. Bila je to kap koja je prelila čašu moje tuge. Umoran od takvoga patničkoga i kukavičkoga života, donio sam tu bombu onima koji su u prvom redu odgovorni za društvenu bijedu.

Optužen sam za rane onih koje su pogodila moja zrna. Dopustite mi da istaknem usput, da bi buržuji, da nisu masakrirali ili uzrokovali masakre tijekom revolucije, vjerojatno još bili upregnuti u jaram plemstva. S druge strane, zamislite mrtve i ranjene Tonkin, Madagaskar, Dahomej, uz tisuće, milijune nesretnika koji umiru u tvornicama, rudnicima i posvuda gdje se osjeća moć kapitala što sve pred sobom melje. Dodajte sve one koji umiru od gladi i to uz odobrenje naših zastupnika. Uza sve to, kako su malo važne optužbe iznesene protiv mene!

Istina je da jedno ne potire drugo; ali, nakon svega, ne odgovaramo li obrambeno na udarce koje primamo odozgo? Vrlo dobro znam da će mi reći da sam se trebao ograničiti na govor u ime obrane ljudskih zahtjeva. Ali, što možete očekivati! Treba vam snažan glas da bi gluhi čuli. Predugo su na naše glasove odgovarali tamničenjima, užetom, puščanom salvom. Ne činite pogrešku; eksplozija moje bombe nije samo krik pobunjenoga Vaillanta, nego je i krik cijele klase koja brani svoja prava i koja će uskoro riječima pridružiti i djela. Jer,